

ESZTERGOM

Sötét az éj. A Duna hajlatánál
a híg sötétnél sötétebb a néma
Bazilika, mely mint valami vár áll:
legendás mennyeik büszke omladéka.

Esztergom alszik. Barna kupolákon
a szél se zizzen. Sűrű csillagokban
ragyog minden világ. A földön álom.
Nyáréji csend. És csak a Duna csobban.

Örök folyam csobban. S vajjon mit érez
a főpap ki halálos végzetéhez
száll a teremből, melynek ablakába

halkan hallatszik ma a folyam-ének?
Vajjon ügyel-e, mint makacs vezérek
a meg nem torpanó folyam dalára?

Budapest, 1927. július.

Marconnay Tibor

Paul Valéry: INTÉRIEUR

Rabnő, a szeme tágra nyílt s bágyadt gyűrűkkel ékes,
Megöntözni virágaim viszi a tó vizéhez;
Rejtelmes ágyamon keze fátyol-lepelt terít el,
Aztán e bús falak közé egy nőt vezet szeliden,
Ki téován lépkedve itt, betéved álmaimba,
S amíg merengve nézem őt, ellejt előttem, mint a
Szép napsugár közén egy színes üvegdarab;
S a hideg öntudatban fájó emlék marad.

(Makó)

Ungvári Elemér

TUDOMÁNYOS ÉLETÜNK VIRÁGZÁSÁNAK FELTÉTELEIRŐL*

Tudományos életünk virágzásáról beszélni optimizmust, bizalmat jelent. Ez az optimizmus tudományos köreinkben az utóbbi években kétségtelenül meg van. A mai összejövétel, amely először gyűjtötte össze az összes magyar egyetemek és főiskolák professzorait, szintén a jövőre való további készülődés öröndetes jele. És optimizmusról beszélni különösen lehet ebben a városban, amely a hazafiságában megedzett erdélyi magyarság kiűzött egyetemének új otthonot adott és így nemcsak annak biztosította új felvirágzását, hanem ezáltal maga is a nagy kulturvárosok sorába emelkedett.

De – az optimizmus még nem virágzás. A természetben virágzásról nem akkor beszélünk, ha egy-egy virág nyílik, hanem akkor, amikor az egész növényzetet egy láthatatlan erő új életre kelti és valamennyit egy irányba hajítja. A szellemi élet virágzásáról is csak akkor szólhatunk, ha annak összes tényezői megfeszített munkában közös eszme, cél megvalósítására törekszenek. A kérdés tehát az, mi az az eszme, vagy cél, amelynek a magyar

* Előadás a szegedi egyetem aulájában 1927. évi május hó 26-án.

tudományos életet be kell töltenie, hogy annak virágzásáról beszélhessünk. A cél kettős: relatív és abszolút.

A tudományos kutatás nem egyes nemzetek privilégiuma, hanem abban minden nemzet egyaránt részt vesz. Valamennyi egy közös célon dolgozik, változó erővel és változó munkamegosztással. Ami nem változik azonban, az a kölcsönös összefüggése erő kifejtésüknek, aminek tudata már a háború előtt is számos kísérletre vezetett a tudományos kutatás nemzetközi szervezésének irányában. Nemzetközi tudományos uniók, kongresszusok és irodák jöttek létre, de csak szórványosan és ötletszerűen és ezek nagyrészt is megszűntek a háború után. A háború után azonban e kapcsolatokat újraélesztése újra megkezdődött, sőt azt a *Nemzetek Szövetsége* is egyik feladatává tűzte ki. Az általa felállított *Commission Internationale de Coopération Intellectuelle*, s az annak szerveként Párisban létesített *Institut International de Coopération Intellectuelle* e nemzetközi tudományos kapcsolatok szervezésébe azt a tervszerűséget és céltudatosságot akarja bevinni, ami a háború előtti mozgalmakból hiányzott. Céltűzésük, amit mindig hangoztatnak, hogy ne érintsék aktív szervezetek és intézmények munkáját, hanem kezdeményezzenek, támogassanak, hozzák összhangba egyesülések, intézmények és államok működését ott, ahol erre a közbelépésre szükség van, hégzagpótlás, energiakímélés, vagy a szervezett munka területének kiterjesztése érdekében.

A Nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottságának és intézetének jelentőségéről és munkájáról megoszlanak a vélemények. Kifogásolják azt, hogy feladatát nem látja tisztán, munkája óvatos, csak azoknak a kérdéseknek tárgyalására szorítkozik, amelyek egyhangúlag elintézhetők, eddigi eredményei inkább csak statisztikák és jelentések közléséből állanak stb. Mégis mindig több nemzet csatlakozik munkájához és ami többet jelent, anyagi hozzájárulást vállal az Institut de Coopération Intellectuelle fenntartásának költségeihez. A vélemények megosztásának egyik oka az is, hogy az Institut de Coopération Intellectuelle Párisban állított fel és ezáltal a francia hatalmi politika egyik eszközének látszik. Németország egyike azoknak az államoknak, amelyek ezzel a legkevésbé vannak megelégedve, mégis német részről hallottam azt a véleményt, hogy ha az Institut felállításának és székhelye kiválasztásának időpontjában Németország részt vett volna, a tanácskozásokban, az Institut talán nem került volna Párisba, amit az angolszászok és több kis nemzet is erősen ellenzett. Ebből következik a *jelenlét politikájának* a helyessége. Kulturájára tartó nemzet ma nem hiányozhatik ebből a nemzetközi együttműködésből anélkül, hogy ebből ránézve hátrányok ne származnának.

Az Értelmi Együttműködés Bizottságának és főleg intézetének módszere az, hogy részben maga, részben szakértők bevonásával alakított albizottságai útján, melyeknek száma egyre növekszik, a legkülönbözőbb kérdésekre vonatkozólag adatokat gyűjt és összefoglaló jelentéseket dolgoz fel, amelyben objektíve az illető ország által szolgáltatott adatok felhasználásával világítja meg a kitűzött kérdés állását. Ha tehát a jelentésnél tovább az ügy nem jut is el, s ez legkedvezetlenebb eset, akkor is *ez a munka jelenti a tudományos munka nemzetközi nyilvánosságának megszervezését*, ami eddig ilyen mértékben hiányzott. Ez az egyik adottság, amellyel számolnunk kell, hogy a magyar tudományos munkásságot is állandóan figyelik s ha nem hallanak rólunk, az is feltűnik s ezért tudományos munkásságunknak mindig arra kell törekednie, hogy ennek a nemzetközi nyilvánosságnak fényében kedvező színben tűnjék fel.

A másik, az abszolút cél: a kultúra előbbrevitele. Ez az, aminek megvalósítására az összes nemzetközi tudományos szervezkedések s az értelmi együttműködés nemzetközi szervezete is szolgál. Minden tudósnak és minden nemzetnek arra kell törekednie; hogy előbbre vigye a tudományt, hogy pluszt jelentsen működése az emberiség szempontjából, s hogy fordítva hiánya veszteség legyen és hégzagot hagyjon. Hogy ezt eléri-e, annak objektív mértéke a *tudományos teljesítmény*. Minden nemzet tudománypolitikájának tehát az kell, hogy a végső célja legyen, hogy ezeknek a haladást jelentő tudományos teljesítményeknek feltételeit minél jobban biztosítsa; a tudomány művelőinek pedig az, hogy ezeket a teljesítményeket minél nagyobb számban és jelentőségben tényleg szolgáltatassák. Ezeknek az eléréséhez van ma a tudomány művelőinek egymás kölcsönös támogatására szüksége, ez az, aminek érdekében a tudományos munka nemzetközi organizációjának szükségét is általánosan érzik.

Ez a nemzetközi tudományos együttműködés legegyszerűbb és legközvetlenebb formáját a középkorban, a XII. és XIII. században fejlesztette ki, amikor a közös nyelv használata nagyon megkönnyítette a tudomány egységének felismerését. Ezeknek a századoknak termése az univerzitás kialakítása is, amely szervezet a tudomány művelésének azóta is nélkülözhetetlen, elismert formája. A nemzetközi együttműködés később is, nevezetesen a renaissance alatt, igen szoros volt, különösen a tudomány művelőinek aránylag nagyszámú utazása és személyes érintkezése révén. Még a XVIII. században is, a kozmopolitizmusnak és az enciklopedikus műveltségű eszménynek korában megvan ez a nemzetközi együttműködés ténye. A változás a XIX. században következett be, amikor a nemzeti államok kialakulása után azok kormányai a politikai és gazdasági érdekekből való versengés eszközéül a kulturát is felhasználták és ezáltal a nemzetközi tudományos munkásság egységét is széttépték. Ez a nemzetközi tudományos versengés ma is megvan. A német tudománypolitika egyik modern és nagyjelentőségű szerve, a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* nagyérdemű elnökének, Schmidt-Ottnek a Notgemeinschaft első 5 évi működéséről írt összefoglaló jelentésében olvassuk például a fiziológiáról szóló részben – a hol a belső kiválasztást tárgyalja, és felemlíti, hogy Eugen Baumann (Freiburg), tehát német ember volt az, aki 30 év előtt a paizsmirigy jód-tartalmát felfedezte – a következő: „Dadurch, also durch deutsche Initiative, ist eine exala-wissenschaftliche Durchforschung hier über-haupt erst möglich geworden.

Leider haben uns aber gerade hier die Amerikaner (Kendall 1916) und Engländer (Harington 1926) geschlagen, sie haben die wirksame Substanz der Schilddrüse in reiner Form jetzt isoliert und damit das Ziel erreicht, um das sich Baumann und seine Schüler vergeblich bemüht haben. Es genügt eben für ein Land wie Deutschland nicht nur einige ganz wenige Lehr- und Forschungsstätten für physiologische Chemie zu besitzen. Das ganze übrige Ausland ist hier rascher und grosszügiger vorgegangen als wir.“ Ez mutatja, hogy *a tudomány előbbrevitele terén a nemzetek vetélkedése ma is fennáll*, s ez a másik adottság, amit tudomásul vennünk és ahhoz alkalmazkodnunk kell. S ebben az összefüggésben értjük meg négy egyetemünk sokat vitatott problémáját. A nemzetközi verseny e téren adva van. Abból Magyarország ki nem maradhat, hacsak magát elgázoltatni nem akarja.

*

A közös cél tehát, amelynek felismerése és követése a magyar tudományosság felvirágzására fog vezetni, *a tudománynak nemzetközi versenyben való előbbre vitele*. Mik ennek a feltételei?

Jó koponyák, tehetségek és anyagi eszközök: könyvtárak, laboratóriumok, klinikák, kutató intézetek stb. Ez régi igazság, ami további bizonyításra nem szorul. A novum azonban, aminek felismerése még korántsem általános, az organizációnak, mint harmadik egyenrangú feltételnek fellépése az utolsó évtizedekben. Ma világszerte a tudományos nagyüzem kialakulásának korát éljük. A tudományos munka annyira differenciálódott, hogy a különféle tudományágak művelői a szomszédos tudományterületekkel való szoros együttműködés nélkül haladni nem tudnak. A technikai haladás a kísérletezési művészet terén a műszerbeli és anyagbeli segédeszközök tekintetében korábban nem ismert pénzületi követelményekkel lép fel. A tudományos irodalom olyan méreteket ölt, hogy annak áttekintése a szakembereknek a bibliográfiák kellő szervezése nélkül nem lehetséges. S végül a különféle szakmák művelésének szukreszcenciáját is tervszerűen kell biztosítani, hogy egyeseknek hiánya a többiek megbénulását ne okozza és hogy a tudomány minden terén állandóan rendelkezésre álljanak nemzetközi mérték szerint is elsőrendűen képzett szakemberek. Mindez csak szervezés által érhető el, mert az, egyes szakemberek saját tudományos munkájukkal lévén elfoglalva, a különféle tudományok közti összefüggések ápolására és a tudományos munka lehetőségének biztosítására magukat hivatottnak nem érezhetik. Csak kivételesen s részterületeken érdeklődnek, pedig ez a munka a véletlenre nem bízható. Ez a szervező munka volt és marad mindig a kormányoknak speciális feladata, a kormányzás különös területe. A kérdés tehát az, hogy e tekintetben mi a helyzet?

Az állami közigazgatás terén általában bizonyos krízis van a következő okból:

A közigazgatással való elméleti foglalkozás a közigazgatástan és a közigazgatási jog műveléséből áll. A közigazgatási jog az utolsó félszázad alatt nemcsak nálunk, hanem a külföldön is beható művelés tárgya, s e téren a német és a francia közigazgatási jog szolgált útmutatóul. A közigazgatástan, művelése azonban Stein Lőrinc óta, aki a múlt század hatvanas éveiben adta ki korszakalkotó nagy munkáját, meglehetősen ellankadt. S ez azért baj, mert az állam tulajdonképpen ennek az utolsó 50 évnek a folyamán lett technikai értelemben nagyüzemmé. A közigazgatás ez alatt rendkívül sokat fejlődött és nagyon kiterjedt. A változott méretek, az új feladatok, a közigazgatás gyakorlati embereit arra kényszerítették, hogy valamilyen módon cselekedjenek. De e téren nem nyervén támogatást a tudomány által, eljárásuk merő empiria maradt. Az empiria azonban mindig nagy fogyatékoságokban szenved, amelyek közt az ingadozás, a sokféleség és a lendület hiánya a legkárosabbak közé tartozik. Az ipar és általában a gazdasági élet a méretek megnövekedésének, a nagyüzem kifejlődésének hasonló problémáival került szembe, az empiria tökéletlenségeire azonban anyagilag ráfizetett, amit az eredménymérleg nyomban ki is mutatott, s ez vezetett az üzemtan tudományos megalapítására, ami által a kapitalizmus megkapta az elméleti támaszt a gyakorlat új problémáinak megoldására. Az állami közigazgatásban a közigazgatástan e megoldásokkal jórészt még mindig adós.

A tudományos nagyüzem folyamatban lévő kialakulása szintén eddig világszerte megoldatlan feladatokat vetett fel, amelyeknek megoldását a nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottsága is hivatva lesz előmozdítani. A probléma a fent érintett nagy és sokoldalú szervezési szükségleteknek akként való kielégítése, hogy az a tudományos munka intenzitását szellemi erők és anyagi eszközök tekintetében egyaránt minél inkább előmozdítsa.

A jelenlegi magyar közoktatásügyi miniszter, akinek tudományos életünk mai általánosan elismert lendülete annyit köszönhet, e téren is úttörő lépést tett, amelynek elméleti indokait is részletesen kifejtette. Ezáltal tanúságot tett arról, hogy vállalja a minisztériumra háruló azt a feladatot, hogy a tudományos élet szervezését is a haladás által kívánt újabb igényeknek megfelelően megoldja, megoldja akkor is, ha ebben a külföld és az elmélet támaszt nem nyújt is, ezáltal maga vivén elő az elméletet és példát szolgáltatva a külföldnek.

Ez a lépés az Országos Magyar Gyűjteményegyetem megalkotása volt, amelynek szellemében készült az Országos Ösztöndíjtanács és az Országos Természettudományi Tanács törvényjavaslata, amelyek közül az előbbi már a felsőház előtt van és az utóbbi is legközelebb újból be fog alkotmányos tárgyalás végett nyújtatni. Mindhárom tanács összeállításának alap gondolata az, hogy abban a tudományos élet számos kiváló tagja, egyetemi tanárok, az országos közgyűjtemények vezető tisztviselői és más szakemberek a különféle tudományos intézeteket és tudományos célokat közösen érdeklő ügyek összefoglaló magasabb szempontok szerint való

intézésére hatáskört kapjanak. Az országos közgyűjtemények – amelyek erőteljes fejlődésének feltételei azonosak – az országos gyűjteményegyetemi tanács vezetése alá kerülnek, amelyben maguk a közgyűjtemények vezető tisztviselői is a tudományágakat képviselő egyetemi tanárokkal együtt foglalnak helyet. Az Ösztöndíj-Tanács és a Természettudományi Tanács az egyetemeket és más tudományos főiskolákat s a Gyűjteményegyetemet is közösen érdeklő kérdéseknek – valamennyi tudományos intézmény és lehetőleg minden tudományszak képviselőjének részvételével alakított tanácsban – összefoglaló szempont szerint való intézését kívánja biztosítani s mindezeknek a tanácsoknak a hatásköre akként van a törvényjavaslatban megállapítva, hogy az érdemleges határozat a Tanács hatáskörébe tartozik s azzal szemben a miniszternek csak vétő joga van. Ez a legnagyobb: hatáskör, amit például az Ösztöndíjtanácsnak a személyi kiválasztásban, vagy a Természettudományi Tanácsnak a kutatási célokra szolgáló összegek felosztása tekintetében a miniszter adhat. E hatáskörnek fontos ügyekben való teljes átengedése abból a magasabb megfontolásból ered, hogy a szaktudományok szempontjai minél teljesebben érvényesülhessenek azok közt a korlátok között, amiket a nemzeti nagy célok biztosítása végett magának a tanácsok szervezetének megállapításával felállítani kellett. Ez tehát úttörő és messzenéző megoldás a tudományos élet organizációja terén, amely számolva a mai fejlettségből származó nehezebb áttekinthetőséggel, mégis a tudományos kutatás minél nagyobb szabadságának az autonomia útján való biztosítására törekszik, úgy azonban, hogy a nemzeti tudománypolitikai és nemzetközi helyzethez mért mindenkorai célkitűzések biztos megoldásához vezessen.

*

Ebben az összefüggésben nem látszik feleslegesnek, hogy megemlékezzem egy további organizációs gondolatról, az *egyetem feletti tanácsnak, a suprauniversitásnak* gondolatától, amelyet az ösztöndíjtanács törvényjavaslatának indoklásában Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter már felvetett és megvitatás tárgyává tett. E tervvel szemben, amelynek részletei még nem ismeretesek, mert a törvényjavaslatnak tervezete sem készült el, több aggodalom hangzik el, amely mind az egyetemek autonómiáját védi és annak érdekében tiltakozik mindenféle organizáció ellen, mondván, hogy az egyetemek lezárt egészek, amelyek semmiféle más szervezetnek részei nem akarnak lenni. Ezzel szemben utalnom kell az imént mondottakra. Az a tény, hogy Csonkamagyarország területén négy egyetem, egy műegyetem és más tudományos főiskola és tudományos intézet van, szintén egy adottság, amelyet tudomásul nem venni nem lehet. Az egyetemek már pusztán létezésükkel érintik a többi és vannak ügyek nagyszámban, amelyeket a miniszternek valamennyire vonatkozó hatállyal nem az egyes egyetemeknek szempontjai, hanem az összefoglaló országos szempontok szerint kell intéznie. Ilyenek az ösztöndíjügyek is, ha azt akarjuk, hogy azokat mindig a legtehetségesebb emberek kapják, akik pedig nincsenek mindig ugyanabban az arányban elosztva a különböző fakultások között. Vagy a Természettudományi Tanács javadalmának a különböző természettudományi célokra való felhasználása és így tovább. Ha ezekre nézve a miniszter meghallgatja is valamennyi egyetemet, azoknak szétágazó javaslatait egységbe foglalni elkerülhetetlenül szükséges, s e közben valamennyi egyetem javaslatát módosítani kénytelen, amely módosításban teljes szabadsága van, és igen messzemenő módosítás is indokolható az országos összefoglaló szempont által. Ha most a miniszter azt teszi, mint tette Klebelsberg gróf, hogy ezt az összefoglalást, tehát az országos rezultáns megállapítását, akként akarja megkapni, hogy azt is az egyetemnek és a közgyűjtemények által választott képviselők, tehát magának a tudományok képviselői, autonóm hatáskörben állapítsák meg, ezáltal a miniszter önmaga korlátozza eddigi szabadságát az egyetemek javára. Az egyetemeknek beleszólást ad abba a kérdésbe, amit eddig nélkülük intézett el, sőt átengedi számos esetben az ügy eldöntését nekik, a maga számára csak a vétőjogot tartván meg. Az Ösztöndíjtanács és a Természettudományi Tanács távolról sem meríti ki az összes egyetemet és tudományos intézeteket közösen érdeklő és összefoglaló szempontok szerint intézendő ügyeket. Ez a magyarázata annak a szükségérzetnek a miniszter részéről, hogy ezekben a kérdésekben az egyetemeknek és a különféle tudományos szakmák képviselőinek az egyetem felettinek nevezett tanács útján beleszólást adjon, és ezáltal biztosítsa intézkedésének nemcsak adminisztratív, hanem tudományos szakszerűségét is minden esetben. Tehát nem az autonomia veszélyeztetése van szóban, hanem csak a legújabb kor fejlődésének következtében, felmerült szervezési problémáknak a nemzeti és tudományos érdekek minél tökéletesebb összeegyeztetésével való megoldása. Lehet, hogy ezek a szervezési megoldások újságuknál fogva a gyanakvókat még ebben a megvilágításban is aggasztják. Ezekkel szemben azonban arra hivatkozom, hogy a Gyűjteményegyetem törvénye már működik, az Ösztöndíjtanács törvénye is már hamarosan életbelép és így az ezekkel szerzendő tapasztalatok már rendelkezésre fognak állni, mire a további törvényjavaslatok készítésére kerül a sor. Így az az ellenvetés sem állhat meg, hogy az új gondolatok nem kellő óvatossággal és széles területeken egyszerre lépnek életbe.

Az organizáció volt és marad a tudományos munkamegosztásban a kormány feladata. A miniszter új gondolatait a tudományos élet fejlődésének megfigyeléséből és a tudomány nemzetközi összefüggéseinek mérlegeléséből meríti. Aki az új megoldások és indoklásuk által meggyőzve nincs, az tartozik a fejlődés által felvetett szükségletek létezését kétségbevonni, vagy a javasolt megoldások káros voltát bizonyítani.

Az Ösztöndíjtanács törvényjavaslatának elfogadása és a Természettudományi Tanács törvényjavaslatának fogadtatása, valamint a külföldnek e megoldások iránt való érdeklődése egyaránt azt mutatják, hogy a miniszter érvei hatnak. Érthető, az életből vannak merítve, a megfontolt haladást és azt kívánják biztosítani, hogy a

külfölddel tudományos téren lépést tartunk. Ahhoz azonban, hogy tudományos életünk virágzását elérjük, az kell, hogy ezek az új keretek megteljenek élettel. Az ösztöndíjakció révén nagy igényeknek megfelelő szakreszcenciát tudunk biztosítani. A Természettudományi és a tervezett Szellemtudományi Tanács útján a tudomány előbbreviteléhez szükséges anyagi eszközöket minél jobban kihasználni tudjuk és egész tudományos életünkön, uralkodjék az összes nemzeti erőknek kifejtésére és egybefoglalására irányuló törekvés. Ha ez meglesz, ez erőt fog adni a minisztériumnak az alkotmányos tényezőkkel és az ország közvéleményével, valamint a külfölddel szemben is arra, hogy megteremtse és állandóan biztosítsa azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a kulturnemzetek első sorában haladjunk.

Ebben a munkában tehát a tudományos élet és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium teljesen egymásra vannak utalva. Ugyanannak a munkának különböző részeit végzik tervszerű munkamegosztás alapján. A lépéstartás mindkét fél közös feladata. Ez nagy követelményeket támaszt elsősorban a minisztériummal szemben. Ezt örömmel vesszük tudomásul és igyekszünk nekik megfelelni, de a minisztériumnak is meg vannak a követelményei a tudományos élettel szemben a ennek egyik legfontosabbika a bizalom. Ha a kölcsönös megbecsülés és a kölcsönös bizalom tölti el egymás iránt a két felet: a minisztériumot és a tudomány munkásait, akkor vállvetett munkájukkal rövidesen meg kell érniök tudományos életünk felvirágzását. Ez egyúttal az az út, amelyen kis nemzet újból nagyvá lehet, ami mindannyiunk legfőbb óhaja.

(Budapest)

Magyary Zoltán

Walt Whitman: CSILLAGOS LOBOGÓ

Csillagos lobogó! sávval tarka vászon!
Utad még hosszú, sorsterhes lobogó – utad hosszú és halál-
tól pettyes!
De jutalmad végül, már látom, a világ!
Látom annak minden hajóját, minden partját átszóve fonalad
dal, falánk lobogó!
– Tán újraéled a királyok lobogóinak álma, fenségben szület-
ve, lobogni utólérhetetlenül?
Oh siess, EMBERI LOBOGÓ! Biztos és állhatatos emelkedés-
sel túlszárnyalva a királyok legmagasabb lobogóit.
Lengj magasan a kikötők felett, hatalmas jelvény – szárnyald
túl valamennyit,
Csillagos lobogó! Sávval tarka vászon!

(Budapest)

Angolból fordította: Zoltán Vilmos

Walt Whitman: A SIRFELIRAT

Fáradtan róva Virginia rengetegjét,
Hangjánál zörgő harasztnak, mit feldúlt a lábam (mert ősz-
idő volt),
Vén fa lábánál egy harcos sírja ötlött szemembe,
Holtra sebzetten, menekülve itt temették el (könnyen fel tud-
tam fogni mindent),
Rövid déli pihenő, azán tova! Szorított az idő,
De kicsiny táblára írva s felszegezve a fára, megmaradt a sír-
nál e felirat:
„Bátor volt, óvatos és hű s az én drága bajtársam.“

Soká, soká töprengtem, aztán tovább mentem a magam útján,
Idők változása torlódott s az élet jelenetei,
Ám gyakran idő és tér változása közben, magányomban, vagy

a város tömkelegében hirtelen
Felbukkan előttem az ismeretlen harcos sírja – felbukkan a
művészietlen felirat Virginia rengetegjében:
„Bátor volt, óvatos és hű s az én drága bajtársam.“

(Budapest)

Angolból fordította: Zoltán Vilmos

AZ ARCKÉP ÉS A JOG*

Régi nagymesterek remekművei tanúskodnak világszerte híres gyűjteményekben arról, hogy azok, akiknek módja volt rája, arcvonásaiknak, külső alakjuknak megörökítéséről – akár hiúságból, akár az utódok számára szánt kegyeletes emlékezetül – mindenkor előszeretettel gondoskodtak.

Kinek jutott volna eszébe a festészeti vagy szobrászati úton való képmáskészítésnek abban a korában, melyből a képzőművészetnek annyi tiszteletre, sőt sokszor bámulatraméltó emléke maradt reánk – arra gondolni, hogy a festő ecsetje, illetőleg a szobrász vésője megett, mikor alkotó geniejének a lefestett arcban, vagy kifaragott szoborban érzékelhető alakot ad: igen kényes jogi vonatkozások is lappanghatnak, melyek az egyetemes emberi haladás rendjén szükségessé tehetik a jogrend hathatós közbelépését és szigorú sanctiokkal ellátott szabályok felállítását.

A XVIII. század második és a XIX. század első felének silhouette-faragói, a maguk ollóból és fekete papirosból álló felkészültségével már sejthetővé tették, hogy az arcvonások és a mindenkire nézve egyéni körvonalak megrögzítése; sokszorosítása és esetleges profanizálása is: nem teszi okvetlenül szükségessé a közvetlenül érdekelteknek beleegyezését és közreműködését azzal, hogy a sokszorosító művész elé önkéntes modellként odaüljenek. A silhouettek divatja azonban forradalmat nem csinálhatott; eszközei felette korlátoltak lévén – a fekete profilokból – bármily ügyesek voltak is hiányzott az igazi, meleg élet. *Konewka* remekbekészült híres silhouettejéi, Shakespeare „Szentivánéji álmá“-hoz, a kimetszett alakokba belevitték ugyan az eleven mozgást, de a lelket nem és jogi problémákat ez a fekete síkábrázolás – így – nem termelhetett.

Valami másnak kellett tehát jönnie, hogy azt a tiszta és nemes lelki élményt, amit az emberi arcnak és alaknak márványba vésett vagy vászonra festett mássa a műélvezet üdítő és felemelő szellemi gyönyöreiként felkeltett: az idealizmus világából a realitások porába húzza le s az arcképet gyakran önző anyagi érdekektől is át-megszótt jogviták központjába állítsa oda. Ez a más valami a fényképírás felfedezése volt s ható ereje az a csodálatos fejlődés, melyen keresztül az emberi tudásnak és technikának ez az aránylag fiatal hajtása azt mondhatnók, – szinte a képzőművészetek színvonaláig emelkedett.

Napjainkban a helyzet az, hogy hirtelen, pillanatnyi gyorsasággal elpattan valahol egy Kodak, – és az érzékeny lemezen ott van, amit a gép lencséje lopva megrögzített; ott van valaki, tudta és akarata nélkül, a maga szolgálai hűséggel lemásolt valóságában és a negatívról tetszés szerinti számban készíthető levonatok a fényképész zsákmányát teszik. Hogy az ilyen képeknek igen változatos lehet a sorsa: ezt ép oly könnyű elgondolni, mint amennyire bizonyos az, hogy ez a sors a lefényképezettre nem feltétlenül kellemes. Egyébként a nem így, hanem egyenesen megrendelésre készült fényképészeti arcképeknél a helyzet hasonlóan alakulhat, sőt a titokban való készítés, sokszorosítás és terjesztés lehetősége a festészet vagy szobrászat útján előállított képmásnál is fenforog.

Hosszú ideig sem a tudomány, sem a jogalkotás nem törődött a mindinkább előtérbe nyomuló problémával és nem vizsgálta azt, hogy nincs-e valamelyes és védelemre szoruló jogi érdek a képmás feletti rendelkezés biztosításában, s hogy az a védelem, amit különlegesen alakult helyzetekben a büntetőjog – esetleg becsületsértés címén – adhat, nem szorul-e más vonatkozásokban is kiegészítésre?

A tudomány szempontjából ugyan a probléma elvi megoldása ma már körülbelül tisztázottnak tekinthető, s csak a gyakorlati kivitel mikéntje, a kérdés technikai constructiója az, ami vitás és eldöntve nincs. A jogalkotás is megtette az első, bár félelmes lépést előre, mikor a szerzői jogok védelmének kiépítésével a képmás kérdését is érintkezésbe hozta. Sőt a mindennapi igazságszolgáltatás sem maradt egészen hátra ott és akkor, ahol és amikor a szokásjog kikristályosodásának számára egy-egy adott esetben útát tört és a fejlődés előtt a távolabbi perspektívákat feltárta. – Egészben véve azonban a kérdés még forrongóban van s ez legyen magyarázó indoka annak, ha egy rövidre szabott jogi elmefuttatás számára a t. hallgatóság szíves figyelmét igénybe venni bátorodom.

Mielőtt azonban a szorosan vett jogászai szempontokat az arckép körül összefoglalóan leszögezhetnők: előbb anyagot kell adnunk hozzájuk; az életből vett és megtörtént valóságokat, melyek százszor inkább, mint minden okoskodás, rámutathatnak arra, hogy az emberi képmás körül a visszaélések és az érdeksérelmek egész

* Felolvasatott a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem tanácsának 1927 május 29-én tartott évváró ülésén.

sorozata követhető el s jogérzésünk azoknak előzetes elhárítását és utólagos megtorlását, valamint az érettük járó elégtételnek minden irányú vonatkozását méltán postulálhatja.

Esetek a hazai judicaturából: Egy fűszerkereskedőnek új csomagoló papirosra, papírzsákocskákra volt szüksége s hogy azokat minél tetszetősebben állíttassa ki, valamelyik divatos fényképésznél egy costumös felvételt vásárolt, mely a helyi társadalom egyik közismert nőtagjáról készült. A kép ezer és ezer sokszorosításban, a fűszerüzletek szokásos jelvényeivel felcícomázva odakerül a csomagoló papirokra. Pakoltak bele mindenfélét, amit ilyen üzletekben árúsítani szoktak és az elhasznált, elrongyolódott és összegyűrött papírok, szétszórva, széltől kergetve az ünnepektől szépség arcképének hűségesebb másával osztották a többi hulladékpapírok közös sorsát.

Tovább: A férjnek, ki felesége ellen házassági bontó pert indított, bizonyítékra van szüksége, hogy tanúival annak a férfinak személyazonosságát igazolhassa, aki állítása szerint családi életét megzavarta. A tanúk az illető fényképéről ráismernének. A felperes férj tehát a szükséges képeket a fényképésztől szerzi be, s az, részére a kérdéses férfiről három különböző nála készült felvételt minden scrupulus nélkül és persze nem ingyen, kiszolgáltatta. A per sorsára a bizonyítás megkönnyítésére szolgáló képek döntő hatást gyakorolnak.

Más eset: Egy klasszikus arcú fiatal leány, szülei beleegyezésével, megengedi, hogy a fényképész felvételt készíthessen róla, hogy a kép majd a fényképkiallításon is kiállítható s valamely amateur lapban leközzölhető legyen. Rövid idő múlva a kép porcellán készítményekre égetve (tányérokra, csészékre) 100 és 100 példányban, árúraktárakban és kirakatokban mindenütt látható, mindenütt megszerzhető bizonyosságául annak, hogy a fényképész a felvétel sikerének erkölcs részével nem elégedett meg, hanem azt anyagilag is gyümölcösztette.

Egy előkelő, vezető állást betöltött tisztviselő nyugdíjba vonulása után valamely közüzem igazgatóságában helyezkedik el, mire valamelyik napilap egész közéleti működését élesen és bántóan támadó közleményt hoz s annak élére a megtámadottnak arcképét helyezi. Továbbá:

A völegény eljegyzése felbontása után volt menyasszonyának meleg ajánlással ellátott arcképet egy fényképgyűjtő barátjának ajándékozta el kinek ezéből a kép egy közismert roué albumjába kerül. Avagy: a Margitszigeti romok egyik idillikus pontján időző ifjú párt a művész amateur, a magányt keresők tudta nélkül a romokkal együtt gépében felveszi s a jól sikerült kép a képeslapok valamelyikének legközelebbi számában a romok szépségei mellett a nyilvánosság előtt leleplez egy titkot is, melyet senki sem bízott reá; – hát még ha a felvétel képeslevezőlapra kerül!

Mindezen megtörtént, gyakorlati eseteken kívül százat és százat lehetne még felsorolnunk, hiszen a fényképek, és festmények egyszerű kirakatbahelyezése, vagy a rosszmájú karikatúrák készítése és élelapokban való kiadása; kifüggesztése egy visszaütésű arcképnek túlfanfán helyeken; elhalt hozzánk tartozó képmásának engedély nélkül a nyilvánosság elé hurcolása; kifogástalan hölgyekről a fürdőstrandon fényképfelvételek készítése s ezek esetleges közzététele stb. és hasonló cselekmények és eljárások azt akit a kép, a felvétel ábrázol – ki tagadhatná el – igen közletről érintik.

De vissza lehet ám élni azokkal a különben tisztán művészi célokat szolgáló szokványos felvételekkel is, melyeket a művész az ő modeljéről készít. A model keresete az, hogy alakját a festő, vagy a szobrász tanulmányainak tárgyává tegye. Ezért fizetik. De az ily célból készült felvételek, rajzok, vázlatok terjesztése, elajándékozgatása a műterem falain túl már nem bürkolódzhatik a művészetnek különben annyi mindent védő és oltalmazó palástjába.

A külföld rendkívül érdekes és a mienknél jóval gazdagabb judicaturájából további illusztrációkppen, megemlíthetjük Bismarck 1879. évi sokat emlegetett perét a „Kladderadatsch“ szerkesztője és rajzolója ellen azért a jól ismert három hajszálas karikatúráért, melyet a nagy államférfi túrt-túrt egy ideig, míg végre megsokalta. Felemlítjük Dumas-fils és Jaquet festő perét, melynek tárgya az volt, hogy a festő a híres író, mint egy bazar tulajdonosát festette le hosszú kaftánban s alájegyezve a magyarázatot, hogy „marchand juif“ a képet a Salonban kiállította. Avagy a Cour de Paris egyik 1900-ban kelt ítéletével eldöntött azt a pert, melyben X. hercegnő a „Le siècle“ folyóiratot perelte be azért, mert valamely és egy csoportképpel illusztrált cikkében a felperesnőt egy úrral – a képen – oly beállításban ábrázolta, mely a kép alá helyezett kétértelmű aláírás folytán alkalmas volt – „à porter atteinte à l'honneur et à la considération de la personne représentée.“

S végül álljon itt még egy magyar (kolozsvári) eset. A büntető törvénykönyv XXII. fejezete alatt felsorolt egyik büntetendő cselekmény miatt (319. 320. §§.) bűnvádi eljárás indult valaki ellen, akinek szomorú foglalkozásához hozzátartozott az is, hogy félreeső lakását, találkahelyül, jó pénzért bárkinek rendelkezésére bocsássa. A jól elrejtett lakás bejárata csak egyetlen pontról volt szemmel tartható. A szomszédház egyik manzard lakásának ablakából, ahová egy amateur fényképészt vetett a sorsa. Ez a társadalmilag jobbadán elesett egyéniség sportot csinált abból, hogy a kérdéses lakásban megfordulókról pontos felvételeket készítsen. Az eljáró büntető bíróság elnöke egy napon több, mint 30 pompás fényképet kapott a bűnügy irataihoz leendő csatolás végett s ezek a fényképek, az ügy természete szerint, súlyosan és végzetes következményekre alkalmas adóan compromittáltak – okkal vagy ok nélkül, ez mellékes – a közvetlenül érdekeltnek egész hosszú sorát.

Az anyagból ennyi: bizonyára elég.

Igen messze vezetne már most, ha a felvetett problema legelső és a jogfejlődés legmélyebb rétegeiből

kiinduló gyökerére akarnánk visszamenni és azt fejtegetnők, hogy miként jelentkezik és érvényesül a primitív állami életben már a jogvédelem gondolata és hogy lassanként megintézményesedve hogyan ágazódik, sokszorozódik és differenciálódik lépést tartva mindig a védelemre szoruló jogi érdekek ezerféle vonatkozásban megvalósuló kibontakozásával. Ezt a hosszú levezetést mellőzhetjük, mert ma már – a mi kérdésünk peripheriáin – nemcsak az elméletben, hanem az élő, tétélezett, illetőleg szokásos jogban is ott állunk, hogy az ú. nev. „személyiségi jogok“ elismert és védett jogi érdekeknek a kifejezői, s az, ami még forrongóban van, miként fentebb az arcképre utalva említettük is – az, csak a védelem formájára és fokozatára vonatkozik, érte a „fokozat“ kitétel alatt a védelem minőségi és mennyiségi érvényesülési módját.

Ezek a személyiségi jogok pedig azt jelentik, hogy az ember, az ő egyéniségét, mely testi és szellemi, illetőleg erkölcsi tulajdonságainak értékelésétől, és értékelhetésétől nyeri az ő determinansait: azok között a tág keretek között, melyeket a jogilag szervezett társadalom felállított, minden vonatkozásban szabadon érvényesíthesse és ebben senki által ne gátoltsék. Az egyéni és a materialis javak közti kapcsolatok a személyiségi jogok eszmeköréből itt kiesnek. Ezekről t. i. a jogrend, magánjog, büntetőjogi, sőt közigazgatási jogi intézményeivel is már régóta és bőven és igen intenzíven gondoskodott. A személyiségi jogok ezzel szemben eszmei javak kizárólagos élvezetét és biztosítását szolgálják; eszmei javakét, melyeket aprópénzzel felváltani ugyan nem lehet, de azok mégis a gazdagnak minden anyagi javaival felérő – szegénynek pedig egyetlen értékét, egyetlen kincsét képezik. Ezeknek az eszmei javaknak egyrésze olyan, melyeket külső jelenségekben megtárgyasítani nem tudunk. Ilyen a becsület, a jó hírnév, az élet és testi épség. Más részük ellenben alkalmas arra, hogy megfogható módon objectivizáltassék; – ilyen a név, a levéltitok és ilyen a képmás.

Ezzel eljutottunk ahhoz, hogy a képmáshoz való jogot, *mint személyjogot*, közelebbről tartalma, terjedelme és védelme szempontjából elemezhesük.

A képmáshoz való jog két kérdésre ad, illetőleg két kérdésre vár feleletet. Először, a) szabad-e valakiről festészeti, szobrászati, fotografiai úton, vagy bármely más technikai eljárás segítségével képmást készíteni és másodszor: b) az elkészített képmás felett kit illet és meddig a határig a rendelkezési jog? A rendelkezési jog alatt közelebbről a képmás közzétételét, sokszorosítását, mindennemű applicatióját, vetítését, forgalombahelyezését értjük.

a) Az első kérdésre szinte önként túlul az ajkunkra az ösztönösen érzett egyedül helyes felelet, hogy *nem*. A képmás, vagyis az arcnak, az egész alaknak vonalakban, árnyékban és világosságban, színben és térben érzékelhető megjelenési formája az egyéniségnek névnel és egyéb megjelöléseknél sokszorosan biztosabb, sőt egyedül biztos meghatározója. A képmás az *én-t* jeleníti meg és sokszor a belső lelki tulajdonságokat is visszatudja tükröztetni. A francia gyakorlatban különösen is élesen formálódott ki a tétel, hogy a képmáshoz való jog: „une propriété exclusive des traits du visage dans ce sens, qu'il soit défendu à tout le monde de les reproduire“. Alapja a „liberté individuelle“ s ebből az egyéni szabadságból folyik „due l'homme soit maître de soi même, c'est un droit sacré et inaliénable, que nous avons sur nous mêmes“.¹

Aki tehát másnak képmását az ő engedélye nélkül lefesti, emlékezetből lerajzolja, kifaragja vagy lefényképezi: sérelmet követ el a képmáshoz való jog ellen s a jogrendnek gondoskodnia kell arról, hogy az ilyen jogsérelmek megfelelő elégtételben részesüljenek; súlyos esetekben ezenfelül büntetőjogi sanctiók által is megtoroltassanak, praeventivé pedig közigazgatási úton lehetőleg megelőztessenek. A jogosulatlan képmáskészítés ellen ezenkívül teljes mértékben szabad folyást kell engedni az önhatalmú védekezésnek, mely nem egyszer minden utólagos hatósági védelemnél eredményesebb lehet. A magánjogi sanctiók egyébként az elkobzás, s a körülmények szerint igazolható erkölcsi, esetleg anyagi kárnak megtérítése; – a büntetőjogi megtorlás pedig – és itt gondoljunk pld. a legutóbb említett gyakorlati esetre – oly kérdés, mely legtöbbször a becsületsértés körében lesz megoldásra viheto.

Mindez oly önmagától értődőnek és természetesnek látszik, különösen azoknak a jogrendeknek szempontjából, melyek – mint a mieink is – a *nevet* annyira hathatos védelemben részesítik. Pedig a név távolról sem olvad annyira az egyéniséggel össze, mint a képmás, mert hiszen miként azt *Keyszner*, egyik idevágó művében kiemeli², ember van elég olyan, kinek neve nincs, de alak és képmás nélküli semmiesetre sem akad. Miért volna tehát a személyiség az ő neve vonatkozásában érzékenyebb és sérthetőbb, mint képmását illetőleg?

Mégis abból, hogy a mindennapi élet tanúsága szerint ezer és ezer olyan képmás forog közkézen, melyek a bennük és rajtuk ábrázoltak megkérdése nélkül készültek és hozattak nyilvánosságra: arra kellene következtetnünk, hogy a képmáshoz való jognak a fentiekben történt merev, egyenesen tulajdonszerű beállítására vagy nem helyes, vagy túl sok vagy legalább is lényeges korlátozások alá volna vetendő. Gondoljunk csak a képes lapokra; melyek kisebb-nagyobb események regisztrálásánál száz-számra közlik a szereplők képmásait, akár külön, akár csoportfelvételekben. Gondoljunk a magas állású személyek, uralkodók arcképeire, a közéletben tevékenykedők élclapokban, sőt a napi sajtóban is nap-nap után leadott karrikaturáira stb. S itt aztán akaratlanul is olyan conclusiók felé érzünk magunkban hajlamosságot, mint amilyenekre *Kohler* jutott³ – s utánna egészen véve a német tudományosság is – s mely szerint az oly személyek arcképeinek elkészítését,

¹ *Olshausen Th.* Das Recht am eigenen Bilde. (Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts. 46 Jahrg. Berlin, 1892.)

² *Keyszner*, Das Recht am eigenen Bilde. Berlin, 1896; 23. l.

³ *Archiv für bürg. Recht* Bd. V. S. 88.

akik közszereplésük okán a történelemhez tartoznak, vagy oda fognak tartozni s hivatásuknál fogva állandóan a nyilvánosság színpadán mozognak: mindenkire nézve szabadnak és megengedhetőnek kellene tekinteni.

Ez a Kohler-féle nézet különben nem új. Mindegyre ott kísértett az a francia judicaturában is, mely bár a kérdést, az imént mondottak szerint igen szigorú álláspontonról szemlélte, mégis nagy súlyt fektetett arra, hogy a tudta és akarata ellen lefényképezett vagy lefestett, lerajzolt egyén „une personne publique“ vagy „une personne privée“ volt-e? Az idevonatkozó ítéletek indokolásában elég sűrűn előfordul, hogy az, aki a nyilvánosság előtt él, tűrni tartozik, ha képe ugyanott szerepel, mert „son rôle dans la société le soumet aux regards de tous“. Egy amerikai – bostoni – ítélet pláne kimondja, hogy a nyilvánosságnak egyenesen joga van általánosan ünnepeelt személyiségek képmásának ismerésére és birhatására. (Lásd az esetet *Olshausen*-nál, i. m.)

Az itt és ilyen módon persifláltak volnának az úgynevezett híres emberek, kik kiválóságukat egyebek közt azzal is fizetni volnának kénytelenek, hogy képmásuk közprédára van bocsátva.

Ebben az okoskodásban azonban valami kétségtelenül sántít. Egyszer semmi logika sincs abban, hogy az embertársaik közül messzekimagasló egyéniségek személyi jogait az éppen nem kiváló, közönséges halandók személyi jogaival szemben lefokozzuk; másodsor: ki fogja megvonni a biztos határt, hogy hol kezdődik a lefokozott személyiségű kiválóságoknak kategóriája? és végül annak, hogy képmásuk ezrek és ezrek bámulatának és elismerő hódolatának tárgya – hiszen mérő tiszteletből a legegyszerűbb reproductio akár valamely u. nev. „jó szoba“ falára is felkerülhet – döntő jelentősége nincs, mert ez a türelem nem végnélküli. (Bismarck-féle eset.) Aki magát kiváló egyéniségnek tartja, arról vélelmezni lehet, hogy képmásának elkészítését, a principio, bárkinek megengedni hajlandó, de ezt a vélelmet a legelső alkalommal, mikor a subjectiv sérelem érzete feltámad benne: azonnal megdöntheti s a jog tőle a védelmet ilyenkor meg nem tagadhatja.

De igenis helye van a képmáshoz való jog korlátozásának ott, ahol az ábrázolás nem egyénies jellegű, mint pld. valamely tömegfelvételnél, hol merő véletlen, hogy valaki a képben felismerhetően benne ül. Helye van nézetem szerint az élclapok rendszeresen hozott karrikaturái esetében is; mert az élclapok tulajdonképpen nem az egyént karrikírozzák, hanem a közélet eseményeit vázolják arról az oldalról, mely a jókedvet s a legszárzabb tényekben is bennrejlő humort aknázza ki és domborítja elő s mulattat nem az egyes rovására, hanem az egyeseken keresztül és azok által valamely társadalmi vagy politiai félszogséget támad és ostoroz. Persze itt is „sunt denique certi fines“. S ha az élclapból és karrikaturáiból kifogy a szellem, elapad az élc és nem marad más hátra, mint bárdoltalan durvaság és goromba szemérmelenség: a képmáshoz való jog sérelmét éppen úgy meg kell állapítanunk, mint azoknál a karrikaturáknál, melyek az élclapok egyénietlenítő közleményei közül kiragadva önállóan és tisztán („dans une pensée dénigrement de nature“) készültek s hoztattak nyilvánosságra. (Dumas fils-Jaquet-féle eset.)

Végül lényeges korlátozás alá esik a képmáshoz való jog azoknál a gonosztevőknél és rendőri felügyelet alatt álló egyéneknél, kiknek hű képmásait az erre illetékes hatóságok a közrend és közbiztonság érdekében szerzik be, gyűjtik és őrzik – az itt érdekelteknek minden beleegyezése és hozzájárulása nélkül.

b) A képmáshoz való jog második vonatkozása az, hogy egy már elkészült, létrejött képmás felett ki rendelkezik és hogy ennek a rendelkezési jognak hol van a határa?

A képmás lehet festészeti-szobrászati alkotás vagy fényképfelvétel, metszetektől és egyéb reproductióktól eltekintve. Két jog találkozik felette. A képmás eredetijének *képmáshoz való joga* és a festő-szobrász, illetőleg fényképész *szervi joga*. A szerzői jog a magyar szerzői jogi törvény – az 1921:LIV. t.-c. 10. §-a szerint a többszörözés, közzététel, forgalombahelyezés, mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatás jogát foglalja magában. Ekként, mindezeket a cselekményeket, a szerzői jog bitorlásának terhe alatt, a szerző engedélye nélkül nemcsak idegen, de a képmás eredetije sem veheti foganatba, – kivéve, ha pusztán saját tanulmányal kedvéért önmaga által előállított másolatokról volna szó. Viszont, maga a szerző az ő szerzői jogának elősorolt tartalmát, az arckép vagy szoborműi, illetőleg fénykép megrendelőjének beleegyezése nélkül szintén nem gyakorolhatja (64. §.), amiből világos, hogy a törvényhozó ezzel az intézkedésével a képmáshoz való jogvédelmét kívánta szolgálni.

Ez az a féleles lépés, melyet a már mondottak szerint a képmás-védelem érdekében a jogalkotás is már megtett. Megjegyzendő, hogy jogunk állásfoglalása a legmodernebbek közé tartozik s a német jogét pld. messze meghaladja. Hogy ez a törvényes szabályozás azonban éppen nem kielégítő, s valóban nem több, mint egy féleles és csak közvetetten ható rendelkezés: ezt könnyű megállapítani. A törvény mindenekelőtt csak mellékesen érinti a képmáshoz való jogot; főcélja a szerzői jognak hathatós védelme; előírja ugyan a képmás megrendelőjének a beleegyezését, de a beleegyezés kikérésének elmulasztását semmivel sem sanctionálja. Tilt, de jogkövetkezmények nélkül; – s ha jogkövetkezmények állanak is be, azok nem a képmáshoz való jog sérelme alapján, hanem a szerzői jog védelme címén nyugszanak; – lex imperfecta tehát, mely alig több, mint pusztán intelem. Annyit ér, mint házassági jogunknak az a híres parancsa, hogy a férj feleségének okos és bölcs tanácsait meghallgatni és követni köteles.

S bár legtöbbször a képmás megrendelője ugyanaz szokott lenni, akit a képmás ábrázol: ez az összetalálkozás éppen nem szükségképpen, s a kép eredetijének, ha nem ő egyúttal a megrendelő is, a félrendsabállyal tiltott visszaélések ellen tiltakoznia módjában nem áll.

Mindazáltal a szerzői jogról szóló törvény rendelkezéseiből bizonyos legalább annyi, hogy a festőnél, szobrásznál és fényképésznél *megrendelt* képmást engedély nélkül a szerző művész sem állíthatja ki – sem képzőművészeti tárlaton, sem az utcasarki fényképkiállításban – nem többszörözheti azt, nem hozhatja forgalomba, optikai vagy mechanikai úton be nem mutathatja, – ha azonban mindezt mégis megteszi nem ugyan a törvény alapján, mely a képmásjogot csak közvetve érinti, hanem a közig. hatóságok discretionarius hatalmához folyamodva az engedély nélküli kifüggesztésnél *közigazgatási úton*, – a sérelem többi vonatkozásaiban pedig az ingadozó gyakorlatra támaszkodva, *bírói úton* kell valamelyes orvoslást keresnünk. A képmás védelmének tágos hézagai ekként nem is annyira itt, mint inkább ott mutatkoznak, hogy a szerzői jogi törvény az ő félrendszerű szabályaival is csak a *megrendelt* arcképekkel való visszaéléseket érinti.

Vagyis, ahol a képmást *rendelés nélkül*, pld. egy pillanat felvétel útján amatőrök készítették: a jogvédelemnek a szerzői jogi törvényben lefektetett gyöngé támasztékai is teljesen hiányzanak. Az ilyen képmás-reproductiók kifüggesztésénél, többszörözésénél, közléseiben szintén előtérbe tolikodik az a mozzanat, amely már a képmáskészítés jogosultsága tekintetében is sok zavart okozott, t. i. a híres és köznapis emberek közti különbség. Itt is érvényesülni látjuk azt a tendenciát, hogy a híres embereknek, amint a róluk szóló képmás elkészítését úgy tűnőnk kell annak kifüggesztését, leközlését is. De ha nem nyilvánvalóan „híres“ egyéniségekről volna szó, akkor az elv így hangzik: „tout particulier a le droit d’interdire l’exhibition de son portrait sous une forme quelconque“.

A megkülönböztetés azonban a képmás feletti rendelkezés különböző vonatkozásaiban logikailag éppen olyan gyenge alapon nyugszik, mint azt a képmás készítés kérdésénél láttuk.

Akár megrendelt, akár megrendelés nélkül az érdekelt tudta és beleegyezésével, vagy akarata ellen készített képmásról beszélünk azonban, – az eddigieken felüli súlyos sérelmekkel járhat a felettük való rendelkezésnek az a módja, amit a forgalombahelyezés alatt értünk. A forgalombahelyezés pedig nemcsak a többszörösített példányoknak árúbabocsátását, szétosztogatását, egyes példányok továbbadását, elajándékozását, hanem, az örökléstől eltekintve – mindazt a tulajdonosváltást is jelenti, mely valamely arckép festmény, szobor vagy fénykép tekintetében elgondolható. A képmás eredetije, – aki arról, hogy valaki képmást készített róla merő véletlenségből és utólag értesül: mindezen esetekben ma még a pragmatikus alapon nyugvó jogvédelemnek teljes hiánya mellett kénytelen nézni képmás megrögzített énjének ezt a kézzől-kézre való vándorlását.

És itt akaratlanul is egy konkrét esetnek illusztratív erejéhez kell ismét folyamodnom. Egy neves festőművésznél X előkelő úrhölgynek életnagyságú arcképe, megrendelés folytán munka alatt állott. A kép nem volt még teljesen kész, mikor a festő hitelezője, más ingóságokkal együtt a képet is végrehajtási úton lefoglaltatta. A festmény árverésre került s vevője, egy fodrász mester, üzletében a falra kifüggesztette. Minden jogszerűen történt, ami történt. A kép még a végrehajtást szenvedett festő tulajdona volt, a megrendelő még át nem vette, jogszerű és jóhiszemű az árverési vevő cselekedete is. A kifüggesztésben nincs becsületsértés – és mégis a kép, X úrhölgy képe, hű hasonmása; – hogy jut tehát hozzá, hogy estélyi öltözékben egy külvárosi borbély műhelyének falán díszeljen?

És folytathatnók így még tovább, refrainszerűen ismételve egyre azt a megállapítást, hogy a képmáshoz való személyiségi jognak elvi elismerése dacára az elképzelhető sérelmek valamennyi esetében hiányzik a kellő, a jogérzetet kielégítő jogvédelem. Ezt a gyakorlatban felmerült esetek tapogatózó, ingadozó és nagyon is „esetszerű“ eldöntései igazolják.

A csomagoló papírokon reproducált arckép esetében bíróságunk a polg. törv. könyv I. tervezete 90. §-ának hatása alatt elismerésremélőtan megállapította, hogy ott nem szerzői jogi bitorlásról, hanem arckép feletti rendelkezés, mint személyiségi jog megsértéséről volt szó; marasztaló ítéletében tehát alpereseket a sértő cselekménytől eltiltotta, a kérdéses papírokat elkobzását elrendelte és pénzbüntetést is rótt ki. – A házassági per tanuinak bizonyítási könnyebbségére történt kiszolgáltatását az állítólagos csábító arcképeinek – ezzel szemben a Curia már szerzői jogi bitorlásnak minősítette s ezzel a képmásvédelem gondolatát ismét teljesen elejtette. – A porcellánkészítményekre engedély nélkül átvitt női arcképnél a Curia még mindig a szerzői jog bitorlásának eszmekörében mozgott, de a törvénynek a megrendelő engedélye megszerzésére vonatkozó intézkedését mégis, mint a személyiségi jog folyományát tüntette fel. Ahol pedig akár a jogosulatlanul közzétett, kifüggesztett vagy sokszorosított arcképek körül a tettes sértő tendenciáinak legkisebb jele mutatkozik: gyakorlatunk előszeretettel megragadja az alkalmat, hogy a kérdést merőben a büntetőjog szempontjain át kezelhesse és a magánjogi elégtételadás következményei elől kitérhessen.

A jövő zenéje nyilatkozik meg ekként abban a néhány napja elbírált esetben, hol a közüzem vezetésénél elhelyezkedett magasállású nyugdíjas közhivatalnok részére 240 pengő *erkölcsi kárt* ítelt meg a budapesti kir. törvényszék, mert egy délutáni lap támadó cikkét az illető volt tisztviselő arcképének leközlésével vezette be. Az ítélet az ált. magánjogra hivatkozik, amely nem engedi meg, hogy a fénykép beleegyezés nélkül reprodukáltassék oly cikkel kapcsolatban, mely a fénykép eredetijét élesen támadja és őt a közvélemény előtt rossz színben igyekszik feltüntetni.

Mindezek után még egy pillantást szeretnénk vetni arra a jövőre, melyet a gyakorlat félénk kezdeményezései mellett a magánjog kodifikációjára vonatkozó munkálatok elének rajzolnak.

A polg. törv. könyv tervezete I. szövegének 90. §-a azt mondja, hogy „aki jogos érdekében sérelmet

szenved azáltal, hogy képmásával más visszaél, a visszaélés megbüntetését követelheti és kérheti az újabb visszaéléstől való eltiltást“. A II-ik tervezet szövege már takarodót fúj és – mintha előzőjének álláspontját túlmódernek találná – a német ptkv.-höz simul és egész általánosságban 21. §-ában csak arról beszél, hogy akit személyiségében valaki jogtalanul megsért, az, a háborításnak megszüntetését követelheti és ha ismétléstől lehetne tartani a jövőre nézve, a bírói eltiltás iránt is igényt emelhet. – A tervezetek alapján készült törvényjavaslat ismét visszatér az I. szöveg álláspontjára és kifejezetten megállapítja a személyiség jogának megsértését azzal, ha valaki másnak képmásával visszaél és az érdekeltnek jogos érdekét ezzel megsérti.

Ha ez az elaboratum valaha törvény erejére emelkednék: a mi kérdésünk szempontjából nem jelentene egyebet és többet, mint puszta keretet, melyet élő tartalommal a bíróság gyakorlata lesz hivatott betölteni. S valóban, talán helyesebb is, ha a törvényhozó ott, ahol még nyilván sok időnek kell letelnie, míg az alkotandó jogszabályok hátterét megadó egységes és általános jogi meggyőződés kialakulhat: a tüzetes szabályozástól tartózkodik és nem köti meg a bírót olyan téren, melyen a fejlődés, különösen a technikai vívmányok rohamos egymásrahalmozódása miatt, beláthatatlan.

A mozgófényképészet és a képmáshoz való jog érintkezését pld. nem is említettem. A képeknek, ábrázolatoknak nagy távolságra és mechanikai úton való közvetítését, mely pedig szintén a megoldás jegyében áll: mégkevésbé. – Mennyire fontos tehát, hogy ne csak a szorosán vett jogász közvéleményt, hanem a laikus közönség minél szélesebb rétegeit is áthassa a *merőben erkölcsi értékű jogok* tudatos átértékelése s védelmük fokozásának szükségessége legalább addig a határig, ahol az anyagi érdekek jogi oltalma áll. Minden jogrend megnemesülésének igazi fokmérője az eszmei, az erkölcsi értékek védelmének intenzivitása. 1848-ban egycsapásra lerombolt régi jogunk egy ezeréves nemzet jogalkotó geniusának számos drága kincsét látta elpusztulni. Jogéletünk szervezete azóta gyorsiramban sajátította el a nyugati, főleg a germán szellem jellegzetességeit. Elejtette az ingatlanjog szabályozásában is az erkölcsi alapokat; a bírói bántalmak intézményének megszüntetésével pedig a magán egyének etikai érdekvédelmének gondosan kiépített rendszerét és belesülyedt egészen a materializmus ideológiájába. Minden *ismét* előre tett lépés tehát egy-egy gyöngye fonál csupán, de egyrészt visszakapcsol a múlthoz és másrészt a jövő körvonalait symbolizálja és ezek nélkül a gyöngye fonalak nélkül az igazság istennőjének bizony sokszor megtépett palástját az „ars boni et aequi“ arany rózsáival nem fogja befogni, beszöni tudni senki.

(Szeged)

Kolosváry Bálint

SZEGEDI NAPRAFORGÓ

Vén kertnek mélyén láttam őt,
Tikkasztó nyár fülledt delén,
A vén kert mindig naptalan
S ő csöndesen csak várt szegény.

Várta az Istent, a napot,
Felé fordulni úgy akart,
De hasztalan. Magányosan
És mindig naptalan maradt.

Úgy néztem rá, testvérien,
Fájdalmasan, vén kert előtt,
Vén kert előtt, fájdalmasan,
Magányosan, úgy néztem őt.

1927.

Juhász Gyula

IMÁDSÁG

Isten,
Szelíd pásztora mindeneknek,

Akitől lett, hogy szépek és jók,
Bolondok, bölcssek, mind szeretnek.
Akitől lett a drága kedves:
Mert a világok, s gyermekük,
A fák gyümölcse, mind Neked lesz,
A Te örömeid a fák,
Mégis, hiába rontja féreg,
Te élteted, Te kelteted,
S amit Neked hágy, azzal éred.
Tiéd, amit nevelt a nap,
Tiéd, amit leversz a jéggel,
S amit magunknak ültetünk,
Te megtetézted a Tiéddel.
Isten,
Erős parancsolója az erőknek,
Aki világok magvait vetetted,
Akit imádnak a nagyok,
Mert még az égbolt sincs feletted,
Csak enmagad vagy
Szép homlokán a korlátlan Zenitnek,
Te mondhatod csak: Én Isten vagyok,
S minden világok istenitnek.
Isten,
Bölcsöm, napom
Szerelmes ajkam áldott szomjúsága,
Bölcs biztatóm
Ne nyugózz nagy törvénnyel engem,
Csak mondd így: Menj békén fiam
És gyönyörködj az életemben.

Monostori Hugó

A SELYEMKENDŐ

Hűvösödésbe hajló őszei éjszaka volt.

A teli hold kövér, ezüstös pófája gőgösen bámészkodott a mélykék égen, míg el nem fátyolozták a feketéllő felhőrongyok, melyeket alacsony pászmákban hajtott maga előtt a napnyugat felől borzadózó szél.

A szétszórt kis tanyaházak összehúzott nyakkal lapultak a letarolt, sötétlő földeken, – a lombjukvesztett akácfa kusza gallyai sóhajtozva feketültek az ég felé. Csend volt. Egymásnak felelgetve, csak néha-néha üvöltöttek fel rekedten a kutyák a téres messzeségeken.

A széles tarlok haldokló avarán négy lovasember kocogott az éjszakában. Kettejük mellett egy-egy vezetékly igyekezett. Néma csendben haladtak, csak a lovak prüsszöltek vagy röhögtek fel olykor-olykor, mikor véletlenül túlközel nyomultak egymáshoz.

A lovasemberek fején kis pörgekalap ült, széles törzsüket panyókára vetett fekete szűr takarta, mely alól, a jobb váll felett, duplapuska csöve villant a fel-feltünedező holdsugarban.

Szegénylegények ...

A felhőrongyok erőre kaptak. Az előrsöt sűrűsödő derékhad követte és a holdtányér fénye már csak derengve szűrődött át a vastag égi függönyön. Lesötétedett.

A jobbszéli lovas csendes szóval mondta:

– Ügyeközzünk, legényök ...

Egy-egy kemény szorítás a csizmaszárral, egy-egy halk csettentés a vezetéklovaknak és a hat paripa gyors ügetésbe csapott.

Jó darabot lovagoltak be hangtalanul, mikor az egyik szegénylegény megszólalt:

– Tünedözik már a magányos nyárfa ...

Odaértek. A nyárfa alatt lecsendesítettek, megálltak. A jobbszéli lovas a jó hajításnyira sötétlő tanya felé nézett és halk, kemény szóval intézkedett.

– Té, Imre, a Mihájjal lémesz balfelé, megkerülöd a szőlőt. Én a Janival léhaladok a sömjék szélén, osztán a hátsó kapunál találkozunk.

A csoport szétvált. Csendes lépésben nyomultak előre a néma, fekete éjszakában. A kezek sűrűn szántottak végig a lovak sörényén, – az okos betyárló már tudta erről, hogy csöndben illik maradni. Szusszanás sem hallatszott, még a paták is óvatosabban surrantak a száradt fűvön.

A tanya örök-éber kuvaszai mégis felneszeltek. Mire a két csoport a hátsó kapunál találkozott, már ugatástól zengett a környék s a kutyák tajtékozva marták a deszkakerítést meg a kapu bálványfáit.

A hat ló állt mozdulatlanul s a négy lovas felmeredve, kutató szemmel figyelte az alvó tanyát.

Az udvar mélyéből egyszerre mély férfihang zúgott át a fekete éjszakán, túlharsogva az éktelen ugatást:

– Héj! Ki jár itt héj?!

A vezérlovas felállt a kengyelben és visszahujjantott:

– Héj! Ferenc bácsi, kend az? Én vagyok: Sándor!

A neszező vén paraszt, a béresgazda erre, a szóra megindult a kapu felé. Elhurrogta a kutyákat, az egyik akadékoskodót jól oldalba suhintotta a vasvella-nyéllal, aztán lebillentette a fakilincset. Ott állt a betyárok előtt:

– Adj Isten. No mi járatba?'

A vezér, aki Sándornak nevezte magát, most leszállt a nyeregből és felparolázott.

– Adj Isten. Életért gyüttünk. Kőccse föl kend az árendást.

Az öreg szó nélkül megfordult, megkerülte a házat, felment az ámbitusra. A betyár követte. Ott az öreg bezörgetett az egyik ablakon:

– Téns úr ... !

Remegő fojtott hang válaszolt:

– Mi az?

– Itt vannak a Sándorék. Gyüttek a kommencióért.

Bent a szobában felvilágolt a gyertyafény, kisvártatva zörgött a keresztvas és megnyílt az ajtó. Tél-túl felöltözve, gyertyával a kézben megjelent az ajtókeretben egy őszeshajú, keleties vonású férfi. Az árendás.

Sándor tisztességtudóan megemelte a kalapot:

– Jó estét adjon Isten.

– Jó estét, Sándor fiam. Már azt hittem, valami rosszféle kapcabetyárok ólálkodnak a tanya körül. No, kerüljön beljebb. A feleségem is megnyugszik, ha hallja a maga hangját. Nagyon megijedt szegény ...

A betyár belépett a szobába. Odajárult a kissé megnyitott szomszédajtóhoz és suttogva beszólt:

– Csak tesszen nyugodtan aludni, ifiasszony, az ifiúrral majd eligazítjuk a sort. No, jockakát kívánok. – Azzal csendesen behuzta az ajtót: – Hogy a gyerekek föl né érzzenek a járás-kelésre, mondta mosolyogva az árendás felé.

Az őszhajú ifiúr (mert ebben az időben ez volt a titulusa minden jobbfajta zsidóembernek, még ha aggastyán volt is) a vállára kerített egy köpönyeget és leakasztotta a szemöldökfárol a kulcsesomót:

– Mehetünk ...

Kint a magtárban, meg a kamrában elintéződött a kommenció sora. A zsákok megteltek liszttel, kásával, a zacskók mákkal, babbal, tarhonyával, – egy-két sonka, oldalszalonna is leakasztódott. Ferencbácsi még tűnődött, hogy nem felejtődött-e el valami, aztán kimondta a szentenciát:

– Kész vagyunk.

A két fiatalabb betyár kihordta és felmálházta a vezetéklovakra az életet. Indulhattak.

Sándor most az árendáshoz lépett:

– Égy kérésöm lönne még az ifiúrhoz, ha mög nem sértöm. Az Annus röttentő mód mögkévánt égy virágos sejömkendőt, nézze, né sajnáljon túllem húsz forintot, vönnék néki mellé még égy pár takaros kis csizmát is a halasi vásáron ...

Az ifiúr szíve megremegett. Még hogy pénzt is? Nem. Azt aztán már nem. Panaszkodóra fogta a dolgot:

– Húsz forintot? Te jóságos Isten az égben! Honnan vegyek én annyi temérdek pénzt, édes jó Sándor fiam.

A kommenció, rendben van, akármilyen nehezemre is esik, de az jár. De hogy húsz forintot?! Lehetetlen, Sándor fiam, lehetetlen ...

A betyár összevonta a szemöldökeit és a hangja igen komoly zengésre váltott:

– Nézze, ifiúr, né huzalkodjon velem. Maradjunk mink csak jóba' ezutánra is. Mönnyön, hozza elő a pézt, né kívánja, hogy magam keressem mög a rejtökhelyit.

Az árendás érezte, hogy a további ellenkezés csakugyan nem vezetne jóra, megordult hát, visszament a házba és kis vártatva hozta a húsz forintokat.

Sándor átvette a két bankót, illemtudóan megköszönte, gondosan összehajtotta, betette a lajbizsebbe, felparolázott és a kapu előtt lóra szállt. A lovak megugrottak. Pár lélekzetvételnnyire már elnyelte őket a sötétség...

... Már hasadt a hajnal, mikor egy keresztúthoz értek, amely mellett egy rozzant gémeskút szomorkodott. Sándor meghúzta a kantárt:

– No, – fordult a cimborákhoz – tük csak haladjatok hazafelé, én lénézök Alsótanya felé. Mőgigértem a sejömkendőt az. Annusnak ... A jobbkezek mutatóújjai a kalapszélekhez emelkedtek s a lovasok szétváltak. Sándor Dorozsma felé, Alsótanyának, a többiek a Tisza irányába ...

... Világosodó reggel volt, mikor a betyár vércseszeme meszsziről különös tömeget vett észre egy üres kocs mellett az árokszélen. Lépésbe ejtette a lovat és kezét ellenzőül a homloka elé emelte: Mi az istencsudája lehet az ...? Lónyúzó cigány ...?

Most már nyugodtan, érdeklődéssel léptetett az üres kocs felé. Ott megállt. Tévedett. Nem cigány volt. Egy vén barázdásarcú, őszhajú, harcsabajúsú magyar. A kezében bicska és odatérvelve az útszélre egy döglött lovat nyúzott elmerülve, komor tekintettel. Mint egy ezeresztendő előtről itt felejtett tiszteletreméltó aggastyán: mindentudó táltos, aki titokfejtő, pogány szertartásra készül, mielőtt a feltámadó Napisten aranyrózsaszínre festegetné a jegenyék ormát...

A vén magyar bicskájára nyomán ropogva hasadozott a bőr és úgy nekifeledkezett a gyászos munkának, hogy észre sem vette a melléje faroltatott betyárt. Az meg csak nézte az öreget szótlanul, lenyügözött tekintettel. Nem volt iskolázott ember, de valami tudatalatti, homályos, ködös, ősidőkbe vesző emlékezéssel pusztajáró lelke fenekén, úgy érezte, hogy az őszabajúsú magyar olyan dolgot művel, aminek láttára valami ismeretlen elfogódás fogódzik meg bent, a lajbi mögött:

– Nagysokára megszólalt:

– Adjon Isten ...

A vén paraszt felemelte a tekintetét, ránézett a szegénylegényre, egyet-kettőt himbált a fejével és mélyről szakadó sóhajjal felelt: – Mán mögadtá ...

– Mögdöglött?

– Láthatod ha van szömöd ...

A betyárban felágaskodott az önérzet. Nem igen szoktak neki ilyen félvállas feleletet adni. Keményen reccsent a hangja:

– Tisztösségösen válaszjjon kend, hallja-é? Vagy tán nem tudja kend, kivel beszél? – És az öreg paraszt közönyös vállrándítására tompa hangsúllyal folytatta:

– Én Rózsa Sándor vagyok! ...

A vén táltos, összeszorítva fogait, előbb elnyiszálta a döglött ló csánkját és csak aztán válaszolt:

– Hát én bizon, öcsém, arrúl sé töhetök ...

Rózsa Sándor nagyot nézett. Elkeseredett ember az nagyon, aki ilyen hangon beszél ilyen nevezetes találkozásnál. Megenyhülve kérdezte tovább:

– No, mire véli kend?

Az öreg felnézett ráncba szedett homokkal. Igen fátyolos volt a két vén szeme.

– Mire-é? Arra, hogy mögötte a fene mán az én korhadt életömet. Hetvennégy esztendő vagyok. Sé fiam, sé lányom, a rajtavalón kívül sé üngöm, sé gatyám, – csak ez a rossz kocsim, rossz lovam. Ezzel fuharoztam. Ezzel kerestem a kinyeret. Most aztán kész.

– Hát oszt' most mi lössz?

– Mögnyúzom. A bűrit eladom. Az árát mögiszom még utójjára, aztán a kötőfekre fölakasztom magamat. Szerbusz világ... Vidám akart lenni a vén ember hangja, de a szíve keserves terhe mégis kinyomott két öreg könnyecseppet a szeme szélére. A két könnyecsepp kigördült a két vén szemből és végigfutott a ráncszántotta, barázdás arcon, bele a bozontos harcsabajúsú lelőgő két szárnyába. Ott elveszett. A bicska kiesett a kézről. A vén fej lehervadva lehanyatlott ...

A betyár állt a végtelen tragédia felett mozdulatlanul, gondolatokba merülve. A szívében valami nagy-nagy megindulást érzett és gyors mozdulattal, önkéntelenül odanyúlt a jobb lajbizsebbhez, amiben a két bankó lapult. Odanyúlt, – de visszacsúszott a keze. Egy gyönyörűszip, rojtos, virágos selyemkendő jutott az eszébe, amely símogatva öleli majd körül az Annus két kis nyári alma-keblét, meg egy pár rámás, harmonikás, sarkas kis csizma, amelyik zenélve tud nyikorogni harmatos, hófehér bokákra símulva ...

Erre gondolt. De csak egy pillanatig. Amíg fogai közé harapta a szája szélet. Aztán vetett egyet a vastag rövid nyakán, belenyúlt a lajbizsebbe, kirántotta a két bankót és a vén ember felé nyújtotta. Valami jó megilletődés símogatta már a szívet, amikor csendes szóval megpótolta a mozdulatot:

– No, öregapám, kár úgy nekikeserődni. Messzire van még a kend fejfája. No, nézze, éhun-é húsz forint, jó szívvel adom. Vehet kend rajta különb lovat, mina ez vót. Hanem, hallja-é, amit a bűrert kap, azt csakugyan ígya mög kend. De az én egészségömre! Istennek ajánlom.

És választ sem várva, odaejtette a két bankót az elrédvén vén ember elé az út porába. Aztán megkapta a szárat, megszorította a lova véknyát és az ágaskodó állatot szinte a levegőben megfordítva, madársebesen elvágtatott visszafelé, a többi cimborá után: ... Piros virágszirmos, fekete szüre csak úgy úszott mögötte ...

Utólérte őket.

Azok nagy szemet meresztettek, mikor a vezér újra közójük robbant. Veszélka Imrében nem is állt meg a szó:

– Hát a sejömkendő, Sándor?

– Elmönt az ára, – válaszolta csendesen a vezér – mögfótoztam vele égy szögény embör életit ...

Szótlanul ügettek tovább. Nagysokára szólalt meg újra Rózsa Sándor:

– Hanem hogy most mán így esött, készüljetök ... A sejömkendő szigorúan be lött ígérve ... Éccaka majd

átlépünk Földeákra, möglátogatjuk a Návay tekintetős urat ...

(Szeged)

Raggamby András

ÓH MESSZE, FURCSA MAGYARSÁGOK ...

A magyar vers üteme, ríme,
Elkísér minden idegenbe.

Hány elsuhanó, bús mosoly,
Berzsenyinek, Adynak szól.

Hiába gép, rádió, Einstein,
A vágy a régi.
A fűzfa keskeny, bogas ága,
Ráhull a gyermek-látta vízsugárra
És szél ha rezgeti
A fehér nyárfa
Álló levelét:
Nemzettelen, kóbor szívemben
Otthoni élet álma lebben,
Múlt és jövő,
Én és a nagyvilág
A harc a régi.
Ki bírja tovább?

Óh messze, furcsa magyarságok,
Veletek járom a világot.

(Páris)

Szekula Ágnes

FINIS

Ódon lány karszékedben
sötét alkonyok gyönyör-tüze
nem talál régi helyemen,
Fáradt alakod nem kíséri
riadtan rebbenő szemem;
lelkem sátorzó csöndjét
nem feszítem ki többé föléd,
nem glóriázlak Isteni fénnel,
nem szórom rád enyhe kézzel
a hús, permetes magányt.
Nem leszek többé balga,
szívemmel védő,
anyásan szerető,
síríg kísérő szeretőd.

(Kecskemét)

Molli Erzsébet

MINDENKIÉRT

Este lett mire az uccára kerültem. Unalmas, sorvasztó napi munkám felőrölte egyébként is megrongált idegrendszerem s ilyenkor fáradtan, halálsápadtan szellőztettem ki azokat az utált gondokat, melyek újságírói foglalkozásomnak örömtelen kellékei maradtak mindvégig. Akarva, nem akarva is heves parlamenti disputák zakatoltak a fejemben s noha igazán parányi érzéket tanúsítottam a politika fondorlatai és kiszámíthatatlan bonyolódásai iránt, a foglalkozás, a kötelesség előbb-utóbb nagyobb figyelésre, komolyabb érdeklődésre kényszerített. Ó mennyire utáltam is én azokat a törvényszéki üléseket s milyen kedvetlenül futkostam a rendőrségre, hogy valami kis írni valót csikarjak ki az aktákból s az akták révén szegény, félreismert szellememből. Nyakamon ültek az öregek s dalos ambícióim nem igen vették figyelembe. Hányszor panaszkodtam meglegedett kollégáimnak, hogy előbb-utóbb meghibbanok, nem bírom a riporterkeskedés alárendeltségét, tele vagyok mondanivalóval, juttassanak szóhoz, mert szétfeszülök, mert keserves összeroppanással fogom befejezni szépen induló, fiatal életemet. Derék kollégáim bizony a szokott biztatgatáson kívül még csak határozottabb reménysugarat sem lobbantottak föl előttem, hiszen ők is vesződtek, küzdöttek ezért a kis szabadakaratért s valljuk be őszintén, ők sem igen hajlandók a maguk rovására másokat előtérbe helyezni. Kenyéririgység, kenyéririgység! Megértettem a torzonborz szakállúakat, hiszem hasonló helyzetben talán én sem tudnám megkülönböztetni az értéket az értéktelentől, legyen az bár ifjú vagy öreg, én is csak féltékenykednék s bizony-bizony a világért sem mondanék le esetleges fáklyatartói tisztelgéstől egy szétrobbanni készülő titán kedvéért. Igyen okoskodva aztán jajnékül türtem vezetőim szipolyozó politikáját; megértettem őket, tökéletesen, megértettem őket.

Egykedvűen, beletörődötten keresgéltem a kispolgároknak való témákat s hogy egészen őszinte legyek, néha egy kis borzalom, egy kis szenzáció kedvéért, bizony sokszor gyűjtöttem ki valamelyik nem létező ucca palotáját a lap hasábjain. Hazug volt a foglalkozásom s bocsássanak meg érte hivatásukért rajongó kollégáim, én a hangos elvháborúkban csak a saját vérem szagát éreztem, azét, mely számúztatva önmagától idegen hitek oltárán sistergett el.

Szomorú elfoglaltságomban minden vígasztalásom egy fiatal színésznő maradt, aki csak a múlt évben szerződött jeles színházunkhoz s aki máris olyan komoly ígéretekkel kecsegtette városunk művészetszomjazó közönségét. Sokat várt tőle a publikum s én, aki több voltam a csendes hallgatónál, aki közelebbi tanúja lehettem a fiatal tehetség kibontakozásának, végtelenül hittem és végtelenül szerettem. Nem akarok saját érdemeimre hivatkozni, hiszen a talentum útját vajmi kevésbé befolyásolják idegen kormányzások, de annyi azért mégis bizonyos, hogy a szeretett fiatal művésznő köszönhetett valamit az én fáradozásaimnak s talán többet mint oktatóiénak.

Számtalan délutánt és estét töltöttünk el együtt s ilyenkor, mint aki előtt végre lelkének megfelelőbb távlatok nyílnak meg, hosszan és nem minden érzelmesség nélkül boncolgattam a drámák szerkezetét, nem feledkezve meg azokról a történelmi adatokról sem, melyeket részint szorgalmam, másrészt pedig professzoraim buzgólkodása révén sajátítottam el. Szerettem a fiatal művésznőt félreismert lelkem minden lappangó tüzevel s úgy éreztem, ami velem talán még soha meg nem történt, hogy ha valaki, úgy ő lehetne az az egyedüli, ki mellett hosszú éveken keresztül idegsorvadás nélkül élhetném le hátralévő időm. Ezt ő is tudta s mámoros órákon ő sem igen takarékoskodott a vallomásokkal, hiszen annyira egyék voltunk, hiszen annyira egymásra találtunk.

Ebben az időben, s e kijelentés mai állásfoglalásom rovására történik, szerényebb voltam s népeket meghódítani készülő álmaim az ő közelében tökéletesen beteljesültek. Ő volt az én hallgatóm, az én olvasóm, rajongó s talán handabandázó terméseimnek ő volt egyetlen továbbbérzöje. Kerülöm és mindig is kerültem az agyonkínzott és agyonérzelgett szavak használatát, de hogy jobban megközelítsem azt az örömet, mely az ő közelében rám sugárzott, leírom ilyen formában is e vallomást: mellette boldognak éreztem magam.

Estefelé rendszerint a kis színésznő társaságában sétálgattam s ha volt valami, amiért irigyelhetett volna farkas-mohó baráti köröm, úgy e nő volt az. Kisikló villamosok, lezuhant repülőgépek, fölrobbant autók és gajdoló pártok kakofóniájából, mely lelketlen alkalmatosságok napi riporterkedésem alatt egész lényem betöltötték, estefelé az ő szokott kedves hangja kristályosodott ki:

– Éhes vagy-e?

Szerettük egymást s ha megéheztem, pirongás nélkül vallottam be neki. Örömmel osztotta meg mindenét, aminthogy én is habozás nélkül tálaltam volna elébe saját magam lelkestől, hitestől.

Az utóbbi napok ködként neheztedek agyamra. Nem értettem a dolgokat s olyan kérdések foglalkoztattak, melyeken már vagy nagyon régen túl voltam, vagy amelyeket sohasem fogunk megoldani tudni. Valami furcsa görcs szaggatta a fejem, rendszertelenül táncoltattam képzeletem a fákról a házakra, egyszer az anyámra gondoltam, egyszer a kollégákra, – eszeveszett gomoly volt napok óta egész lelkivilágom, ködös, fájó és nyugtalan.

Az esti ucca, mely a nappali kánikulás hőség után, mint valami színgig töltött borissza, részegen okádtá vissza a forróságot, még jobban megkompolyított. Hiába menekültem az árnyas fák alá, az árnyas oldalon is épp

oly tikkasztó volt a hőség, mint a nyílt kocsiuton. Kóválygott a fejem a ezenfelül még izzadtam is, szakadt rólam a verejték. Egy ideig heves kitörésekkel tiltakoztam az égiek bő gondoskodása ellen, de aztán, amint mondtam, táncoló gondolataim feledtették velem a kellemetlen áldást. Ugy éreztem, mintha a fejem méteres nyakon himbálózott volna, mintha karjaim a földig nyúltak volna, tudja Isten, ilyen könnyű, ilyen pehelysúlyú és ekkora forróságban, még sosem voltam. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy valósággal repültem az utakon. Édes barátnőmet, ma is mint rendszeren a szokott sarkon vártam találkára, a Közjóléti Bank előtt, ahol is a redőnyök megkímélhettek a nap bomlasztó sugaraitól.

Nem tudom mi történt, ma a város is sokkal kuszáltabb volt, az emberek különös szájalommal, vigyorral suhantak tova mellettem, pedig én – s ez az a túlhaladott álláspont – éppen azon töprengtem, hogy én vagyok-e mindenkiért vagy én értem van-e minden. Hogy miért szakadt rám éppen ma ez a nevetségesen nagyképű dilemma, arról sejtelmem se volt.

Nagy tömegek tolongtak előttem a levegőben, mintha virágszagot éreztem volna, néha egy aranyos koporsó úszkált a házak között, aztán mintha ordítottam volna ... Eh! ez a hőség még tényleg meghibbant! Olyan csodálatos ez a fa, zöld lombjai atyáskodóan hajlongnak fölém! Bolond, aki azt hiszi, hogy nem az én kedvemért árnyas most ez a kicsinyke kis kör ebben az izzó sivatagban. Elvégre – s ezt a legrágszálóbb bölcs sem vonhatja kétségbe, – nem én vagyok a házakért, hanem mint illik is, ők vannak értem, az emberért. Nézd csak azt a részeg kéményseprőt, milyen peckesen lépdél azzal a fekete lajtoriával, ma alighanem nagy szerencse ér. Nem vagyok babonás, de néha jól esik egy kis karosszék, egy kis kényelmes elnyújtózás, történjék az bár templompadon vagy egyetemi tanteremben; ma szerencsés leszek. Ha nem nevetne ki ez az ostoba tömeg, most igazán megszorognatnám a kéménypiszkáló maszatos kezét. Dehogy is halálmadár ő, dehogy is fekete holló ő. Tehát szögezzük le habozás nélkül, minden ezen gyönyörű, napsúgárban: túltengő világon az én csillogó zöld szemeimért van, vagy hogy megkülönböztetett érnyeimmel is hivalkodjak, az én örömben, kínban egyaránt üde alkotó szellememért.

Katonásan vagdaltam lábaim az olvadozó aszfalthoz. De igaz, mintha engem ma légyottra várna valaki. Ki is az? Persze, persze, az a kis színésznő. Nézd csak, hogy megfeledezik az ilyen szerelmet uzsonnázó ember a kínálkozó alkalmáról. Nem tudom már, de ha úgy akarják, megesküszöm rá, lelkiismeretfurdalás nélkül, hogy a viszonyt ő kezdte s hogy aratásra készen ő omlott elében először. Nem nyelvtan ez, nincs itt kivétel. A bájos kis színésznő épp úgy az én kedvem bábja, mint az a megbokrosodott ló, akiről tegnap vagy mikor azt a ragyogó cikket írtam s aki volt olyan alázatos és tisztelettudó, hogy veszettségében nem engem taposott el, a főfőriportersegédet, hanem azt a boldogtalan fiúcskát, aki már átszenvedett négy elemet. Igazán sajnálom, hogy nem értesíthettem hamarabb a balesetről a szerencsétlent, legalább azoktól a nádpálcás tanítóbácsiktól mentesíthettem volna aranyifjúságát. Szegény, szegény! De a földolog mégis csak az, hogy nem rám taposott. Sokszor, sokszor, higgye el rendőrtanácsos úr, az ember elveit még a természeti tünemények is méltányolják. Másként igazán nem tudnám megmagyarázni azt az érdekes esetet, ami nem is olyan régen történt velem, tegnap vagy egy hónappal ezelőtt, tudja az ördög, az idővel most egyáltalában nem vagyok tisztában, mindenesetre s ez a fő, velem történt. Szóval az égi csetepaté, mely ilyenkor nyáron szokta a hitet ébresztgetni a pogány lelkekben, engem szemelt ki áldozatul. Szorgalmasan csapkodta ehhez a megrongált s ma már igazán minden szempontból renoválásra szorult földgolyóhoz a menyköveket. Higgye el polgármester úr, csakis vakon követett hitemnek és világnézetemnek köszönhetem, hogy nem engem vágott agyon az a velőtrázó istennyila, mely ha vissza tud emlékezni kedves szerkesztő úr, úgy hajnaltájban dörögte fel a várost, – hanem azt a pajkos, izmos fegyverkovácsot, aki éppen kalapáccsal a hátán folytatni akarta öldöklésre szánt munkáját. Miért kovácsolt fegyvert s miért nem lett inkább szanitéc! Az éj bizonyára kegyesebben tekint le az olyan emberekre, mint amilyen én is vagyok, aki társai és felebarátai érdekében hámozza le magáról a kegyetlenkedés és gonoszság kergeit. Bizony feketék vagytok ti, megbőrösödtetek fene nagy arcátlanságtokban!

Ilyen tobzódó gondolatok hatása alatt, nincs kizárva, hogy egyébként nem túlságosan kellemetlen benyomású arcom elvicsorult, mert a járókelők nevetgélve kerültek ki s ahogy azt valamelyik tükröző kirakattól észre vettem, mutogattak utánam. Nem sokat törődtem az okvetetlenkedőkkel, a bölcs horatiusi elv értelmében én is távol tartottam magamtól a csöcseléket, mely nem tud különbséget tenni gondolkodó ember és bolond között. A fönt oly fényesen beigazolt hitvallásomon se esett nagy csorba, kifinomult, minden cselvetésre és kimagyarázásra alkalmas eszem, néhány villanással csak annyit változtatott a dogmán: minden értem van, hi-hi-hi, csak mi nem vagyunk egymásért. Ennél logikusabb s a nagy hőséghez képest ennél csillogóbb, elevebb módosítást más sem eszközölhetett volna akkor, amikor élete gerincéről van szó. Tehát, kedves hölgyem, te, te nagykalapos, hiába vigyorogsz, te egyszerűen más valaki kedvéért élsz, esetleg s megsúghatom neked bizalmasan, ez sem utolsó állásfoglalás, a magad kedvéért illegeted olyan szépen selymes cipőidet. Bocsáss meg, hogy ilyen ízetlen dolgokról diskurálok, de tudhatnád te is, hiszen csak a puder fakítja nedves homlokod, az ilyen izzadságos hőségben az ember nem gondolhat például a forralt borra. Brr! forralt bor!

A kis színésznő, – hogysis hívják? – igen, igen, Évike, ma ugyancsak próbára teszi türelmemet. Pedig, ha jól emlékszem, máskor ő várakozott rám. Ej, ej, hát ő is beleesett a pontatlanságnak nevezett csúfságba. Édes kis angyal, eljátszod a szerencséd, jó lesz, ha ildomosabban viselkedel velem szemben.

Ujra heves lüktetést éreztem a halántékomban, megint mintha nagy fekete tömeg búsongott volna a

levegőben vagy a házak tetején, mintha gyászfátylas asszonyok bégették volna el szomorúságukat, a nagy tömeg elején, mintha bóbítás lovak cammogtak volna a temetkezési vállalatok ezüstsújtásos halálmadaraival. Édes Istenem, milyen bolondságokat gondol össze az ember, ha belefáradt a ráerőszakolt munkába. Mert az én munkám komisz kényszermunka volt s egy csöppet sem túloznék, ha darócruhát vagy olyan nyakiggombolós rabzubbonyt kérnék a kegyes szerkesztőségtől. No nem ingyen, csak úgy, a fizetésem fejében. Jóért jót ne várj, fegyencnek lenni sem utolsó dolog, hiszen ennél még a sintérség is lealázóbb valami, nem beszélvén azokról az undorító foglalkozásokról, melyek például párolgó trágyadombok közelébe kényszerítik szerencsétlen szolgáltaikat. Tehát a fegyencség is pénzbe kerül. Könyörüljön rajtam, polgármester úr és ne törölje ki a szemem holmi gyorssegéllyel. Igazán kár a fáradságért.

De olyan különös az a koporsó. Nem is fekete! Hopp meg van! Szárnyai vannak s úgy úszik fölöttem, mint valami félig megsántított léghajó. Fölséges ötlet. Holnap telekürtölöm a várost a legújabb találmánnyal. Ez nagyobb szenzáció lesz, mint az a legutóbbi napfénykonzerváló masina. Ki az ördög ért ezekhez az ezerkarú és kétezerlábú gépekhez? Nem azért tanultam én latinul, hogy motorokon törjem a fejem. Minden, értem van, kedves halandó, csak mi nem vagyunk egymásért. Alászolgája!

A várás türelmetlenné tett. Elvégre nincs nekem időm, az ilyen ácsorgásra. A doktor úr is azt mondta, hogy jól kell táplálkoznom s úgyszólván minden percemet szabad levegőn, tehát nem házak között kell eltöltenem. Jó fiú vagy te, doktor bácsi. Ugye, kedves uram, a dohányzás nem árt a tüdőmnek? Irni sem szabad? No de azért néha egy olyan macskafarka verset ... Szórakozásból, hiszen igazán nem nagy fáradságomba kerül. Persze, persze! Tehát akkor rágyújthatok. Ó be édes is a füst, be jó is az a kábultság. Megkinálnám, méltóságos úr, de higgye el, csak ez az egyetlen darab maradt a zsebemben, hiszen, amint láthatja, még tüzem sincsen. Ejnye, mindég gyufa nélkül jövök el hazulról, pedig a szerkesztőségben is elemelhettem volna egy pár szálát, valószínűleg nem vonták volna le a fizetésemből azt a néhány garast. Ugye kegyelmességem, minden értem van? Az a ferdén nőtt ág éppen úgy, mint az a szivarozó úriember, aki idegeskedve mér végig s akitől én tüzet fogok kérni.

– Jó napot! Szabad kérnem egy kis tüzet?

A türelmetlen úriember bosszankodva tartotta orrom alá a parázsló szivart. Kelletlenül hunyorgatta szemét, aztán, mikor már egy jó pernyi erőlködési után sem tudtam életet szipákolni átizzadt cigarettámba, csipősen duruzsolta a mellette állónak:

– Alkalmasabb embert is választhatott volna magának ez a bolond.

– Ez bolond? – bámult rám a másik.

– Hát nem látja? Ő az, aki megőrült a szeretője temetésén. Hát nem ismeri meg?

Nyöszörögve köszöntem meg a szívességét, pedig ha jól emlékszem még a cigarettám sem égett. Valami szívszagató világosság támadt föl fejemben, – Éva, Éva! – Megdermedt arccal rohantam előre s e percben csak annyit éreztem, hogy többé semmi sincs értem, hanem én vagyok mindenkiért, akár részeg, akár örült, vagy épeszű vagyok.

(Szeged)

Berezeli Anzelm Károly